

Rapport

# Mangfold i yrkesopplæringen slik det oppleves av yrkesfaglærere i utdanningsprogrammet restaurant- og matfag

Halvor Spetalen

Institutt for yrkesfaglærerutdanning

Januar 2023

## Innledning

Begrepet mangfold i en norsk skolekontekst kan forstås som både kjønn, seksualitet, funksjonalitet, klasse etnisitet, religion og kulturell tilhørighet. De etniske grensemerkene kan for eksempel være språk, religion, mat, klesdrakt, yrke og sosial status. (Oslo kommune, Røthing & Bjørnstad, 2015). I utdanningsvitenskapelig sammenheng brukes det «til å beskrive ulike former for variasjon og ulikhet i befolkningen, først og fremst knyttet til kultur og etnisitet (Westrheim & Hagatun, 2015).

Mangfold i skolesammenheng kan imidlertid ikke bare knyttes til kultur og etnisitet, men også som variasjon (diversity) i en elevgruppe knyttet til skolemotivasjon, alder, meninger, lærevansker, funksjonsnedsettelse, interesser, sosial bakgrunn, geografisk tilhørighet og så videre. Noe er lett å få øye på, mens andre ting er mer skjult som for eksempel oppvekstvilkår, utdanning og arbeidserfaring, fritidsinteresser og familieforhold. Mangfoldsbegrepet kan dermed forstås i et smalt perspektiv eller som et bredt begrep som er egnet til å beskrive og analysere det brede mangfoldet yrkesfaglærere opplever i den skolebaserte yrkesopplæringen.

Det er samtidig verdt å merke seg at mangfoldsbegrepet blir brukt i en politisk kontekst der det skilles mellom begrepet brukt deskriptivt og begrepet brukt normativt. En deskriptiv tilnærming innebærer en beskrivelse av elevgruppen med vekt på visse kjennetegn, mens en normativ forståelse innebærer et syn på mangfold som «noe positivt, berikende og ønskelig», og som et «udiskutabelt gode» (Westrheim & Hagatun, 2015). Begrepet kan dermed brukes empirisk til å beskrive en opplevd virkelighet, og samtidig til å anbefale tiltak. *Denne* rapporten er deskriptivt og empirisk orientert.

## Metode

En kartlegging av hvordan yrkesfaglærere opplever mangfold i den skolebaserte yrkesopplæringen kan gjennomføres både kvalitativt med intervjuer, eller kvantitativt gjennom bruk av en spørreundersøkelse. Et kvalitativt intervju kan gi en dypere forståelse for yrkesfaglærernes opplevelse, mens en kvantitativ spørreundersøkelse kan gi et mer overordnet perspektiv og oversikt.

Jeg har valgt den siste versjonen, altså kvantitativ spørreundersøkelse fordi det er gjort lite forskning knyttet til hvordan yrkesfaglærere i restaurant- og matfag opplever mangfoldet i klassene de underviser i. En slik oversikt peker på momenter som kan gi innspill til yrkesfaglærerutdanningen og kan være mer representativ enn et kvalitativt dybdeintervju med et fåtall informanter.

Utvalget i undersøkelsen er tidligere studenter i yrkesfaglærerutdanningen som nå arbeider som yrkesfaglærere i utdanningsprogrammet restaurant- og matfag. Disse tidligere studentene er registrert i et alumninettverk som hvert år oppdateres med avgangstudentene som ønsker å være en del av dette nettverket. Undersøkelsen ble sendt til 94 studenter og 53 stykker besvarte spørreundersøkelsen. Det gir en svarprosent på 56.

Spørreskjemaet ble utformet med utgangspunkt i tilgjengelig litteratur knyttet til begrepet *mangfold* slik begrepet brukes i skole-, ledelse- og opplæringsvirksomhet. Noen av spørsmålene baserte seg også på erfaringer fra studenters opplevelse av undervisning praksisperioder i yrkesfaglærerutdanningen. Spørsmålene om hvordan yrkesfaglærerne opplever mangfoldet i klasser der de underviser er organisert i to matriser der den første handler om hvordan ulike former for mangfold påvirker lærerarbeidet og en matrise som handler om hvordan de opplever at mangfold påvirker læringsmiljøet i

klassen(e) de underviser. I tillegg blir det spurt om hvordan yrkesfaglærerne forstår begrepet mangfold, om de opplever å ha tilstrekkelig mangfoldskompetanse og om de eventuelt ønsker mer av slik kompetanse.

Datainnsamlingen ble gjennomført ved å benytte det digitale spørreskjemaet Questback i midten av november 2022. Det ble sendt påminnelser to ganger til dem som ikke svarte.

Datamaterialet er analysert i Excel og SPSS. Mål for sentraltendens (fordeling, gjennomsnitt og standardavvik) er gjennomført i Excel, mens bivariat korrelasjonsanalyse (Pearsons r) er gjennomført i SPSS. Resultatene blir presentert i tabeller. De åpne spørsmålene er kvantitativt analysert ved å kode ulike meningsenheter og deretter telle opp hvor mange koder som er plassert i hver kategori. Deretter er kategoriene rangert etter antall meningsenheter knyttet til hver av dem.

Resultatene kan ikke sies å være representative for alle yrkesfaglærere i utdanningsprogrammet restaurant- og matfag, men kan gi et innspill til hvordan yrkesfaglæreren forstår begrepet mangfold og hvordan yrkesfaglærerne opplever at mangfold i klassen(e) påvirker lærerarbeid og læringsmiljø.

## Resultater

Resultatene fra undersøkelsen vil bli presentert i fire deler basert på spørreskjemaets fem deler. Først presenteres yrkesfaglærernes forståelse av begrepet mangfold gjennom en kvantitativ rangert kategorisering av fritekstsvaret, så følger svar på hvor mangfoldig yrkesfaglærerne opplever sine klasser. Deretter presenteres en oversikt over hvordan yrkesfaglærerne opplever hvilken betydning mangfold har for *lærerarbeid og klassemiljø*. Så følger en oversikt over hvordan yrkesfaglærerne knytter ulike former for mangfold til klassens læringsmiljø og til slutt presenteres en oversikt over om yrkesfaglærere ønsker mer mangfoldskompetanse og i tilfelle ja, hvilke mangfoldskompetanse ønsker de? Ønsket mangfoldskompetanse er basert på en kvantitativ analyse av fritekstspørsmål. Kapittelet avrundes med en oppsummering.

### **Yrkesfaglærernes forståelse av begrepet mangfold**

Det første spørsmålet i undersøkelsen handler om hvordan yrkesfaglærerne forstår begrepet mangfold og var utformet slik: «Når du hører ordet mangfold (i skolen). Hvordan forstår du dette begrepet?». Spørsmålet var et åpent fritekstsvaret med mulighet til å skrive utdypende.

Tabell 1. Rangert oversikt over hvordan yrkesfaglærere forstår begrepet mangfold (i skolen).

Begrepet mangfold forstås av yrkesfaglærere i RM-fag som ...	Antall	Prosent
... kulturelt mangfold	27	29,7
... kjønn, kjønnsuttrykk og legning	14	15,4
... generell variasjon blant elevene (diversity)	12	13,2
... ulik etnisk bakgrunn	11	12,1
... ulik tro og verdier	10	11,0
... ulik (familie) bakgrunn (sosiokulturelt/-økonomisk)	9	9,9
... ulikt behov for spesialtilpasning (spesial pedagogikk)	8	8,8
Sum	91	100

Rangeringen i tabell 1 viser at yrkesfaglærerne i stor grad forstår begrepet mangfold som *kulturelt mangfold* i klassene de underviser, uten at dette er videre spesifisert. Videre inkluderes også kjønn,

kjønnsuttrykk og legning sammen med en forståelse av begrepet mangfold som en generell variasjon blant elevene, noe som ligger nær det engelske begrepet diversity.

Neste spørsmål handler om i hvilken grad yrkesfaglærerne opplever sin(e) klasse(r) som mangfoldige. Basert på sin egen forståelse av begrepet blir yrkesfaglærerne spurt om i hvilken grad de opplever sine egne klasser som mangfoldige. Spørsmålet som ble stilt var: Hvor mangfoldig opplever du din(e) klasse(r)? Spørsmålet hadde svaralternativer fra 1-7.

Tabell 2. *Oversikt over i hvilken grad yrkesfaglærerne opplever sine klasse(r) som mangfoldig(e)*

Opplevelse av mangfold i klassen(e) (1 betyr svært lite mangfoldig, 7 betyr svært mangfoldig)	Gjennomsnitt	Standardavvik
Hvor mangfoldig opplever du din(e) klasse(r)?	5,3	1,3

Tabell 2 viser i hvilken grad yrkesfaglærerne opplever sine klasser som mangfoldige gitt deres forståelse av begrepet mangfold. En gjennomsnittlig skåre på 5,3 er relativt høyt og standardavviket indikerer at dette er et gjennomsnitt med relativt lav variasjon.

### ***Yrkesfaglærernes opplevelse av mangfold og betydningen for lærerarbeid og klassemiljø***

Når yrkesfaglærerne skårer graden av mangfold i sine klasser såpass høyt er det interessant å kartlegge hvordan de mener ulike former for mangfold påvirker deres *lærerarbeid* og *klassemiljøet*.

Tabell 3. *Rangert oversikt over hvilke former for mangfold som påvirker lærerarbeid og relasjoner i klassen(e)*

Hvor stor betydning har mangfoldet blant elevene for ... (1 betyr svært liten betydning, 7 betyr svært stor betydning)	Gjennomsnitt	Standardavvik
... skole-hjem-samarbeid?	5,8	1,6
... relasjoner mellom elevene?	5,7	1,4
... relasjoner mellom lærer og elever?	5,6	1,8
... klasseledelse?	5,3	1,7
... innhold og læringsaktiviteter i klasseromsundervisningen?	5,1	1,4
... innhold og læringsaktiviteter i verkstedsundervisningen?	5,1	1,4
... organisering av elevers praksis i bedrifter?	5,0	1,7
... et åpent og trygt klassemiljø?	4,9	1,8

Tabell 3 viser generelt en relativt høy gjennomsnittlig skåre og lav variasjon. Tabellen viser at yrkesfaglærerne opplever at det særlig er skole-hjem-samarbeid og relasjoner mellom både elever og lærer som påvirkes av mangfoldet i klassen(e). Mangfoldet i klassen har minst betydning for deres opplevelse av et åpent og trygt klassemiljø.

Standardavviket sier noe om spredningen av svarene og varierer mellom 1,4 og 1,8. Et standardavvik på 1,4 sier noe om at her skårer yrkesfaglærerne mer samlet enn i spørsmålene der standardavviket er 1,8. Her varierer altså yrkesfaglærernes opplevelse mer.

### ***Mangfold og læringsmiljøet i klassen***

I forlengelsen forrige spørsmål som handlet om lærerarbeid og klassemiljø undersøkes også i hvilken grad yrkesfaglærerne opplever at mangfold i klassen(e) påvirker *læringsmiljøet* i klassen.

Tabell 4. Rangert oversikt over i hvilken grad yrkesfaglærere opplever at mangfold i klassen(e) preger læringsmiljøet

I hvilken grad vil du si at læringsmiljøet i klassen(e) du underviser preges av ... (1 betyr i svært liten grad, 7 betyr i svært stor grad)	Gjennomsnitt	Standardavvik
... elevenes skolemotivasjon?	5,5	1,5
... elevenes funksjonsevne (fysisk og psykisk)?	5,4	1,5
... elevenes utholdenhet i læringsarbeidet?	5,3	1,6
... elevenes muntlige språkferdigheter?	5,2	1,5
... elevenes leseferdigheter?	5,2	1,5
... elevenes valgprioritet på utdanningsprogram (1, 2 eller 3 valg)?	5,0	1,6
... elevenes skriveferdigheter?	5,0	1,7
... elevenes regneferdigheter?	4,5	1,7
... elevenes kulturelle identitet og tilhørighet?	3,8	1,8
... elevenes familieforhold (sosioøkonomiske forhold)?	3,8	1,6
... elevenes etniske bakgrunn?	3,6	1,8
... elevenes fritidsinteresser?	3,6	1,6
... elevenes karakterer fra ungdomsskolen?	3,4	1,7
... kjønnsfordelingen blant elevene?	3,3	1,9
... elevenes religiøse overbevisning?	3,1	1,7
... kjønns- og seksualitetsmangfold blant elevene?	2,6	1,7

Tabell 4 viser større variasjon i de gjennomsnittlige skårene og standardavviket enn i tabell 3. Gjennomsnittlig skåre varierer fra 5,5 til 2,6, noe som indikerer at yrkesfaglærere opplever at ulike former for mangfold påvirker læringsmiljøet i klassen(e) ulikt. Størst betydning for læringsmiljøet i klassen(e) tillegges yrkesfaglærerne elevenes skolemotivasjon, funksjonsevne og utholdenhet i læringsarbeidet. Lavest betydning tillegges forhold som kjønnsforskjeller, elevenes religiøse overbevisning og kjønns- og seksualitetsmangfold blant elevene.

I tabellen varierer standardavviket fra 1,9 til 1,5, noe som tilsvarer variasjonsbredden i tabell 3. Det største spriket i skårer vises i spørsmålet om kjønnsfordelingen blant elevene har betydning for læringsmiljøet. I spørsmål om skolemotivasjon, funksjonsevne, språkferdigheter og leseferdigheter er variasjonen i svar lavere.

### Ønske om mer mangfoldskompetanse

På spørsmålet om i hvilken grad yrkesfaglærerne opplever å ha mangfoldskompetanse skårer de gjennomsnittlig 4,9 på en skala fra 1-7 med et standardavvik på 1,4. Dette gjennomsnittet er nærmer seg midtpunktet på skalaen og svarene varierer relativt lite.

Undersøkelsen kartlegger videre om yrkesfaglærerne ønsker mer mangfoldskompetanse.

Tabell 5. Oversikt over ønske om mer mangfoldskompetanse

Ønsker du mer mangfoldskompetanse?	Antall	Prosent
Ønsker mer mangfoldskompetanse	19	35,8
Ønsker ikke mer mangfoldskompetanse	34	64,2
Sum	53	100

Tabell 5 viser at overvekt av yrkesfaglærerne som deltar i undersøkelsen ikke ønsker mer mangfoldskompetanse.

En korrelasjonsanalyse utdyper innholdet i tabell 5 og viser at både alder og antall år som yrkesfaglærer har moderat, men signifikant samvariasjon med opplevd mangfoldskompetanse. Henholdsvis 0,461 og 0,425 på en skala fra 0,0 som ingen samvarians til 1 som betyr full samvarians. Jo eldre yrkesfaglærerne er og jo mer erfaring de har som yrkesfaglærere, jo sterkere opplever de at de har mangfoldskompetanse.

Av de snaut 36 % av yrkesfaglærerne som ønsker mer mangfoldskompetanse, fordeler dette ønske seg på ulike områder.

Tabell 6.

*Rangert oversikt over områder der yrkesfaglærere ønsker mer mangfoldskompetanse*

Hvilke mangfoldskompetanse ønsker du mer av?	Antall (Utvalg)	Prosent
Mer kunnskap om ulike kulturer	12	31,6
Mer kompetanse knyttet til differensiering og tilrettelegging	9	23,7
Hvordan håndtere språkutfordringer	6	15,8
Mer spesialpedagogisk kompetanse	5	13,2
Mer kompetanse knyttet til kommunikasjon og relasjonsbygging	3	7,9
Større religionsforståelse	3	7,9
Sum	38	100

Tabell 6 viser ulike områder der snaut 36 % yrkesfaglærerne ønsker mer mangfoldskompetanse. Størst ønske er knyttet til mer kunnskap om ulike kulturer uten at dette er spesifisert nærmere. Mer kompetanse knyttes også til det å kunne håndtere språkutfordringer, differensiering, tilrettelegging og spesialpedagogikk.

### Reliabilitet og validitet

Reliabilitet handler om i hvilken grad undersøkelsen kan gjennomføres på ny og få tilsvarende resultater (Ringdal, 2018). Det er vanskelig å si om undersøkelsen hadde fått de samme resultatene dersom den hadde blitt gjennomført på innenfor den samme populasjonen, men spørsmålene i tabell 3 og 4 har tilfredsstillende indre konsistens målt med Cronbacks alfa, henholdsvis 0,853 og 0,808. Dette indikerer at resultatene er reliable.

Validitet handler om man måler det man ønsker å måle (Ringdal, 2018). Spørsmålene og de faste svaralternativene i spørreskjemaet er basert på litteratur og har en bred tilnærming til begrepet mangfold. Innholdet i tabellene 1 og 6 er basert på en kvantitativ analyse av fritekstsvar, noe som innebærer en større grad av skjønn i analysen. Selv om analysen er gjort så grundig som mulig *kan* det hende at analysen hadde blitt noe annerledes dersom den hadde vært gjennomført av andre.

### Kommentarer til resultatene

Hva betyr så disse resultatene?

1. Når yrkesfaglærere i restaurant- og matfag blir spurt om hvordan de forstår begrepet «mangfold i skolen» legger de i stor grad vekt på kulturelt-, kjønns- og etnisk variasjon i elevgruppen. Denne forståelsen knytter seg generelt til mangfoldet som følger av innvandring i tillegg til mangfoldet

som følger av individualisering og differensiering av verdier og levemåter i alminnelighet (Lund, 2018; NOU 2014: 7; NOU 2015: 8). Yrkesfaglærerne skårer imidlertid også «generell variasjon blant elevene (diversity)», relativt høyt. Det indikerer at mangfoldsbegrepet oppfattes noe bredere enn bare «den multikulturelle skolen». Også andre faktorer som tidligere er nevnt i innledning bidrar til en bredere forståelse av hva mangfold i yrkesopplæringen kan innebære.

I sum skårer yrkesfaglærerne relativt høyt (5,3 på en skala fra 1-7) på spørsmålet om hvor mangfoldige de opplever klassen(e) sine. Restaurant- og matfagklasser oppleves dermed som lite homogene.

2. Hvilke faktorer mener yrkesfaglærerne påvirker lærerarbeid og klasse miljøet i størst grad? Her peker skole-hjem-samarbeid og relasjoner mellom elever og mellom elever og lærer seg ut. At klasseledelsen blir påvirket, er derfor en naturlig følge av de to første momentene. At relasjonene mellom elevene påvirkes av mangfold i klassen og også lærerens relasjon til foresatte og elevene gir enda mer styrke til verdien av god klasseledelse. Klasseledelse er derfor et sentralt virkemiddel i hverdagen til yrkesfaglærere i restaurant- og matfag.
3. I spørsmålet om hvilke faktorer som påvirker læringsmiljøet i klassen(e) kommer faktorer som religiøsitet og kjønns spørsmål nederst på den rangerte oversikten som toppes av ulike grader av skolemotivasjon, funksjonsevne og utholdenhet i læringsarbeid. Dette kan være et resultat av måten spørreundersøkelsen er lagt opp på med bruk av faste svaralternativer, men det indikerer samtidig at læringsmiljøet i klassene påvirkes mindre av kulturell identitet, familieforhold og etnisk bakgrunn i seg selv, men *konsekvensene* av disse faktorene gir et stort mangfold blant elevene. For eksempel funksjonsevne, språkutfordringer og skolemotivasjon.
4. Om yrkesfaglærere i restaurant- og matfag opplever seg kompetent i møtet med stort mangfold i klassen(e) skårer de noe over midtpunktet på skalaen. Dette indikerer at de i relativ stor grad opplever å ha tilstrekkelig kompetanse. Dette vises også i tabell 5 der en stor majoritet *ikke* ønsker mer mangfoldskompetanse. En korrelasjonsanalyse viser at dette følger alder og antall år som yrkesfaglærer. Yngre yrkesfaglærere med lavere erfaringer ønsker mer mangfoldskompetanse, mens dette ikke er tilfelle for de eldre og mer erfarne yrkesfaglærerne. Spørsmålet her er kanskje hvordan yrkesfaglærerne forstår spørsmålet om de ønsker mer mangfoldskompetanse. Selv om «mer kunnskap om ulike kulturer» er hyppigst nevnt så kommer temaer som «differensiering og tilrettelegging», «språkutfordringer» og «spesialpedagogisk kompetanse» på de neste plassene. Dette kan indikere at yrkesfaglærerne også ønsker mer kompetanse i temaer som tradisjonelt ikke har vært omfattet av mangfoldsbegrepet.

## Oppsummering

Oppsummert viser resultatene at yrkesfaglærere i restaurant- og matfag knytter *begrepet* mangfold til kulturelt-, kjønns- og etnisk variasjon i elevgruppen. Samtidig viser resultatene at andre faktorer har større betydning i arbeidshverdagen. Særlig momenter som skole-hjem-samarbeid og relasjoner mellom elever og mellom lærer og elever preges av det yrkesfaglærerne opplever som et betydelig mangfold i klassen(e). Også et mangfold knyttet til elevenes funksjonsevne, språkutfordringer og skolemotivasjon preger klasse miljøet slik yrkesfaglærerne opplever det. Gitt funnene vil en vektlegging av både klasseledelse og (yrkes)didaktikk i yrkesfaglærerutdanningen være en naturlig konsekvens for å håndtere klasser med mange ulike former for mangfold.

## Litteratur

- Hede, R. (2018). Mangfold er en nødvendighet for å lykkes. *Ledernytt*.  
<https://www.ledernytt.no/mangfold-er-en-noedvendighet-for-aa-lykkes.6072964.html>
- Lund, A. B. (2018). En studie av læreres forståelse av mangfoldsbegrepet. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*, (4). <https://doi.org/10.23865/ntpk.v4.608>
- NDLA. (u. å). *Hva er mangfold?* Hentet 29. november 2022 fra <https://ndla.no/nb/subject:1:56ea35da-73d9-431f-a451-19f24f564f59/topic:1:5851b59b-7814-4724-bc84-192e1d2b5eca/topic:1:2d1b8d36-f65f-4a6d-ab7b-2a1c4bcd51a9/resource:c4f09685-faba-4ab4-966e-0f769c92ccbd>
- NOU 2014: 7 (2014). *Elevenes læring i fremtidens skole. Et kunnskapsgrunnlag*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-7/id766593/>
- NOU 2015: 2 (2015). *Å høre til – virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø*. Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-2/id2400765/>
- Nyhlén, J. & Biseth, H. (2015). En utvidelse av begrepet «mangfold». *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*. 99 (3), 307-318. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2015-03-04-13>
- Oslo kommune. (u.å.). *Hva mener vi mangfold og inkludering?* Hentet 29. november 2022 fra <https://www.oslo.kommune.no/oxlo/om-mangfoldsledelse/hva-mener-vi-med-mangfold-og-inkludering/#gref>
- Ringdal, K. (2018). *Enhet og mangfold : Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode* (4. utg). Fagbokforlaget
- Røthing, Å. & Bjørnstad, E. (2015). Kompetanse for mangfold. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*. 99 (3), 163-167. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2015-03-04-01>
- Westrheim, K. & Hagatun, K. (2015). Hva betyr «kompetanse for mangfold» i utdanningssystemet? - Et kritisk perspektiv på mangfolddiskursen. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*. 99 (3), 168-180. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2987-2015-03-04-02>